

Konu: Ruhsal İnsan

Yazı: 80

Yabancılaşan İnsanlık

Doç. Dr. Haluk BERKMEN

Bu yazıda yabancılaşma kavramını bütünsel bir bakışla incelemek istiyorum. Yabancılaşma kavramının **Sosyolojik, Ekonomik, Kültürel** ve **Psikolojik Yabancılaşma** olarak tanımlanabilecek olan dört farklı boyutu vardır. Ancak bu boyutlar iç-içe geçmiş durumda, karmaşık ve girift bir ilişki içindedirler. Karmaşık yapısına rağmen yabancılaşmanın bilimsel açıklamasını da yapmanın mümkün olduğu görüşündeyim. Bilimsel yorumuna geçmeden önce yabancılaşmanın farklı boyutlarını inceleyelim.

Sosyolojik Yabancılaşma

Belli bir insan grubu kendi ülkelerini terk edip farklı bir ülkeye yerleşmeye gittiklerinde yerli halk tarafından yabancı muamelesi görürler ve sosyal baskılarla karşılaşır. Ama yıllar geçip göçmen grup yeni ülkelerinde aile ve iş kurduklarında kendilerini oranın yerlisi gibi görmeye başlarlar ve yabancı olma özelliklerini tedricen kaybederler. Avrupa ülkelerine 1960'lı yıllarda işçi olarak giden Türkler, bugün artık kendilerini oranın yerli halkı olarak kabul etmekte ve yabancı muamelesi de görmemektedirler (1).

Demek ki "sosyolojik yabancılaşma" sürekli bir olgu olmayıp zamanla "yerleşme" durumuna dönüşebilmektedir. Bu dönüşüm sadece insan hareketleri ile sınırlı değildir. Bedenimizde bulunan birçok faydalı bakteri sistemimize dışarıdan yabancı "varlıklar" olarak girmişler ve zamanla sindirim sistemine sağladıkları faydadan dolayı yerli ve gerekli varlıklara dönüşmüşlerdir. Eğer yeteri kadar geriye bakıp tarihin derinliklerine uzanacak olursak, görürüz ki "gerçekten yerli" denebilecek toplum çok az sayıdadır. Amerika yerli halkı olarak kabul edilen Kızılderili grupları dahi yeni kıtaya Bering kara köprüsü üzerinden Asya'dan gitmişlerdir (2). Daha sonraları Avrupa'dan Amerika kıtasına göç edenler de başlangıçta yabancıydılar. Fakat silah güçleri sayesinde yerli halkı dar bir bölgeye sürerek yabancılaştırmışlardır.

Ekonomik Yabancılaşma

Sosyolojik yabancılaştırma eyleminde toplumların silah gücü ve bu silah gücünü oluşturan ekonomik gelişmişlik boyutu önemli olmaktadır. Ekonomik gücü elinde bulunduranlar hem yabancılaşmakta hem de yabancılaştırmaktadırlar. Ekonomik güç sadece silah gücü değildir. Medya deneni sesli ve yazılı iletişim araçları ile film endüstrisi de ekonomi

ile yakından ilişkilidir. İfade özgürlüğünü savunan kapitalist toplumlarda medyanın etkisi ekonomik yabancılaşmaya büyük katkı sağlamaktadır.

Örneğin, Hollywood filmlerinin tarihsel değişimine bir göz atacak olursak, bu filmler önce Kızılderilileri, ardından Japonları, ardından Sovyetler Birliğini ve nihayet Müslüman grupları kötü kişiler ve zararlı toplumlar olarak tanıtmış, filmleri seyredenlerin dünya görüşünü etkileyerek sosyal yabancılaşmaya neden olmuştur. Elbette ki bu yabancılaştırmanın kökeninde ekonomik çıkarlar yatmaktadır.

Karl Marx (1818 – 1883) yabancılaşma kavramını işçi sınıfının emeğinden ve kendi üretiminden uzaklaşması olarak yorumlamıştır. Kapitalist toplumlarda işçi-işveren ayrımı ekonomik yabancılaşmaya ve farklı gelir düzeyleri farklı yaşam tarzlarına yol açmış, toplum içinde kültürel farklılıkların oluşmasına da neden olmuştur (3).

Kültürel Yabancılaşma

Görüldüğü gibi ekonomik ve kültürel yabancılaşma iç içe geçmiş durumdadır. Kültürü tanımlamak gerekirse, "belli bir coğrafyada yaşayan bir toplumun değer yargılarını oluşturan tüm maddi ve manevi üretimler" kültürü oluşturmaktadır. Kültürün önemli bir ögesi olan din de yabancılaşmaya neden olabilmektedir. Zira dini alet ederek yaratılan yabancılaşma toplumların farklı değerleriyle ve inanç sistemleriyle yakından ilişkilidir. Doğu ile Batı kültürü olarak tanımlanabilecek iki farklı dünya görüşünün temelindeki farkı oluşturan, Doğu kültüründe maneviyatın, Batı kültüründe ise maddiyatın ağır bastığıdır. Günümüzde artık bu iki kültür arasındaki ekonomik ayrımlar büyük çapta kalkmış olsa da inanç sistemi ile yaşam tarzı arasındaki ilişki devam etmekte ve giyim tarzına dahi yansımaktadır. Ülkemizde farklı giyim tarzına sahip insanlar da doğal olarak birbirlerine yabancılaşmaktadırlar.

Kültürel yabancılaşmayı dinlenen müzik türünde dahi görmekteyiz. Varoşlarda yaşayan insanlar çoğunlukla arabesk müziğini dinlerken, güvenlik duvarlarıyla çevrili ve ancak özel izinle girilebilen sitelerde yaşayan zengin insanlar klasik ve hafif batı müziğini dinlemekten hoşlanmaktadırlar. Bu da kültürel yabancılaşmanın ekonomik yabancılaşma ile olan yakın bağına işaret eden diğer bir olgudur.

Kapalı bir bölgede yaşamak veya yeni düşüncelere kapalı olmak, yabancılaşmanın farklı fakat benzer durumlarıdır. İnsanların kendilerini toplumdaki soyutlamalarında veya birtakım manevi değer yargılarına sarılmalarında savunma içgüdüsünün etkin olduğu görüşündeyim. Savunma içgüdüsünün asıl nedeni, tüm var olan canlı ve cansızların uyum sağladığı "Enerji Korunumu" yasasının sonucudur. Şu noktada yabancılaşma olgusuna bilimsel bir yorum getirmeyi uygun görüyorum.

Yabancılaşmanın Bilimsel Yorumu

Bir nesnenin konumundan dolayı, diğer nesnelere göreceli olarak sahip olduğu enerjiye **Potansiyel Enerji** denir (4). Her var olanda **potansiya** denen bir durum enerjisi bulunur. **Potansiya** kavramına Farabi (872 – 950) **bilkuvve** demiş ve bu enerji etkin olduğunda, yani kinetik enerjiye dönüştüğünde, **bilfiil** hale dönüştüğünü söylemiştir (5). Doğada potansiyel ile kinetik enerjinin toplamı korunur. Biri azaldıkça diğeri artar. Ancak bu durum sürtünme gibi enerji kaybına yol açmayan "kapalı" ortamlar için geçerlidir. Genelde sistemler hareket ettiklerinde sürtünmeden dolayı enerji kaybına uğrarlar. Demek ki, en fazla enerjiyi depolayabilmek için mümkün olduğu kadar az hareket etmekte fayda vardır. Bu da, doğal olarak, **izolasyona**, kendini koruyup yalıtıma ve dolayısıyla yabancılaşmaya neden

olmaktadır. Savunma mekanizmalarının ve yabancılaşmanın altında yatan ilke, mümkün olduğu kadar az enerji sarf ederek maksimum enerji depolamanın gereksinimidir.

Örneğin, yerleşik toplum ile göçebe toplum arasındaki farka bakalım. Yerleşik toplumlar belli bir bölgede sabit kalmış olduklarından işbölümü yaparak ürettikleri yiyecekleri depolayabilmişlerdir. Böylece iklimin tarıma elverişli olmadığı zamanlarda depoladıkları yiyecekleri tüketerek varlıklarını sürdürebilmişlerdir. Göçebe toplumlar ise sürekli hareket halinde olduklarından yiyeceklerini depolama şansına sahip değildiler. Ancak taşıyabildikleri kadarını beraberlerinde götürebildiler. Bu durum onların sürekli yeni yiyecek ortamları aramalarına neden olmuştur. Dolayısıyla enerji depolayamadıklarından yerleşik toplumları ani bir saldırı ile dağıtmış olsalar da zaman geçtikçe organize olan yerleşik toplumlar karşısında yenik düşmüşler ve tarih sahnesinden silinmişlerdir. Enerjilerini korumuş olan yerleşik toplumlar çoğalmış, göçebe toplumlar az sayıda ve kenar-köşede (*marjinal*) kalmışlardır.

İnsan davranışlarını, büyük çapta, **Enerji Korunumu** yasasının yönlendirdiğini söyleyebiliriz. Tüm canlı ve cansızların davranışları büyük çapta bu yasaya uygunluk gösterir (6). Varlığını sürdürmek isteyen insanların en eski dönemlerden bu yana birleşip geniş aileler, klanlar, kabileler, boylar ve zamanla şehir devletleri ile kalabalık uluslar oluşturmuş olmaları bu yasanın sonucudur. Ulusların içinde daha küçük topluluklar oluşturan meslek kuruluşları, loncalar, dernekler, vakıflar, politik partiler ve uluslararası şirketler hep aynı yasanın gereği olarak belirmişlerdir. İnsanların bencil ve çıkarıcı oluşlarının, birer ego varlığı olarak servet ve mevki peşinde koşmalarının nedeni de gene bu yasadır. Hatta toplumda az çalışıp kısa yoldan zengin olmak isteyenlerin de bu yasaya uygun davrandıklarını söyleyebiliriz.

Bu yasanın ahlak "etik" felsefesindeki yansımaları **Pragmatizm** akımında görüyoruz. Yararcılık/Faydacılık olarak da adlandırılan bu görüşe göre, bir durum veya davranış pratikte yarar sağladığı ölçüde doğrudur (7). Pragmatizm bir felsefi akım olarak 1870'li yıllarda Amerika'da başlamıştır. Pragmatistler için düşünce (akıl) problem çözmek ve harekete geçmek için gerekli olan bir alettir. Onlar için faydalı olan ve pratik çıkarılara hizmet eden her şey **doğru**'dur. Ancak bu görüşte mutlak bir doğru olmayıp, görelî ve kişiden kişiye değişebilen bir "kişisel doğru" söz konusudur. Bu tür bir kişisel-doğru bakışı, yabancılaşmaya ve sen-ben ayırımına neden olmaktadır.

Günümüzde, insanlığın bir bütün oluşturduğu genelde unutuluyor. Şu grubun yararını veya bu milletin çıkarını düşünerek davranmanın savaflara ve çıkar çatışmalarına neden olduğu apaçık ortadadır. Tüm insanların ortak yararını düşünerek davranmak ve diğer toplumların iç işlerine karışmamak, enerji korunumu yasasının en doğru uygulaması olduğu görüşündeyim. Zira her etkiye karşı zıt bir tepki oluşur ve etki-tepki mekanizması sonuçta yabancılaşmaya güç kazandırmış olur.

Psikolojik Yabancılaşma

Sadece hizmet etme hissiyle hareket ederek, hiçbir çıkar hesabı yapmadan eylemde bulunmak doğru kültürlerindeki bilge insanların davranış şekli olmuştur. Zira *'bir şey yapmak'* kadar, hiçbir şey yapmamak da geçerli bir seçenektir. Nitekim Japonların **Zazen** dedikleri *meditasyon* durumu "Hiçbir şey yapmadan sadece oturmak" anlamını taşır (8). Zazen, bedeni sakinleştirerek zihni gereksiz takıntılardan kurtaran, varoluşun esas doğasını anlamaya yardımcı olan bir davranış şeklidir. Varoluşun esas doğasını anlayan insanın psikolojisi güçlü olup, ne yabancılaşır ne de yabancılaştırır.

Minimum enerji sarfıyla maksimum yoğunlaşmayı sağlayabilen insana "bilge insan" diyebiliriz. Bilge insan kendi doğasını anlamakla kalmaz, ayrıca her konuda uyumlu ve dengeli davranmayı da başarır. Bilge insan, egonun isteklerine boyun eğmekten ve sen-ben ayırımı yapıp yabancılaşmaktan da büyük çapta kurtulur. Doğu mistiklerinin uzun süreler oruç tutmaları, yürürken zihinlerini boşaltarak *meditasyon* durumuna geçmeleri veya nefes çalışmalarında bulunmaları, hep enerji korunumu yasası ile ilişkilidir. Enerjisini korumayı bilen insan hem daha sağlıklı hem de daha uyumlu olur. Sağlık, denince sadece beden sağlığını kastetmiyorum; aynı zamanda ruh sağlığını ve psikolojik dengeyi de kastediyorum. Psikolojisi sağlıklı olan insanın gereksiz takıntıları ve şişkin egosu yoktur. Dolayısıyla psikolojisi zayıf olanların ve birtakım önyargılarla hareket edenlerin hem yabancılaşmaya hem de yabancılaştırmaya yatkınlıkları oldukça fazladır. Bu gibi durumlar, yabancılaşmanın psikolojik boyutunu da gözler önüne sermektedir (3). Ayrıca bilge insanın özgüveni de güçlüdür. Zira özgüven sahibi insan hem kendini tanır hem de karşısındakiyle duygudaşlık kurmayı başarır. İnsanlar genelde akıl ve mantıkla ilişki kurarlar. Duygularını bastırmaya ve mümkün olduğu kadar duygusal davranmamaya gayret ederler. Oysaki duygularıyla bağlantı kuranlar kişilerle bütünleşirler ve yabancılaşma hissetmezler. Bize hep "erkek ağlamaz", "erkek güçlüdür, mantıklıdır" sözleri aktarılmış ve adeta boş bir özgüven aşılmıştır. Temelsiz olan bu boş özgüven en ufak sarsıntıda yıkılmış, güvensizlik duygusu yabancılaşmayı da beraberinde getirmiştir.

Sonuç olarak, yabancılaşmanın girift yapısının bilimsel bir temele dayandığını da iddia edebiliriz. İnsanın güçlü ve dengeli bir psikolojisi varsa enerji korunumu yasasını hem kendi yararına hem de bütünün (tüm insanlığın ve çevrenin) yararına uygulayabilir. İnsan sadece akıl ve mantık varlığı değildir. Duygularını bastıran insanlar en ufak bir kriz durumunda ya kaçmayı veya saldırmayı seçmişler ve sonuçta yabancılaşma olgusuna neden olmuşlardır.

Kaynaklar:

- (1) https://tr.wikipedia.org/wiki/Almanya%27daki_T%C3%BCrkler
- (2) <http://www.yenimakale.com/kizilderililer-turk-soyundan-mi.html>
- (3) <http://t24.com.tr/yazarlar/erol-anar/yabancilasma-kavrami-ve-gunumuz-toplumu-uzerine,8523>
- (4) http://elektroteknoloji.com/Elektrik_Elektronik/Teknik_Yazilar/Potansiyel_enerji_Nedir_.html
- (5) <https://www.facebook.com/notes/yavuz-tellio%C4%9Flu/farabide-heyulani-akil-faal-akil-ili%C5%9Fkisi/844190365638229>
- (6) <http://www.habercil.com/enerjinin-korunumu-nedir/>
- (7) <http://www.uludagsozluk.com/k/pragmatizm/>
- (8) <https://zmm.mro.org/teachings/meditation-instructions/>